

POŠTNINA PLAČANA V GOTOVINI



SLOVENSKO NARODNO GLEDALIŠČE  
V LJUBLJANI

*DRAMA*

# GLEDALIŠKI LIST

**2**

*1948—1949*

OTVORITEV DRAMSKE SEZONE

**Dr. Bratko Kreft**  
**Krajnski komedijanti**

V sredo 20. oktobra 1948

KERST NOVE JEGRE:

## Krajnski komedijanti

Ena komedia v treh aktih, katera Linhartu inu »Shupanovo Mizko«  
tizhe. Od Bratka Krefta

### PERSHONE:

Baron Shiga Zoisi .....	Levar
Anton Linhart, pisaviz Krajnskih sgod, drugazhi pak z. kr. okroshni Komisar zhes shole .....	Jan
Joshefina, njegova shena .....	Danilovka
Gospa Franzhishka od Garzarollija .....	Sharizhka
Joshef od Desselbrunnera, fabrikant sa' sukno ..	Zhesnik
Dr. Janes Mrak, advokat .....	Zefar
Dr. Joshef Piller, advokat .....	J. Supan
Dr. Fran Repizh, advokat .....	Bresigar
Anton Makoviz, dushelni ranozelnik inu posebni vuzhenik tiga vshegarstva .....	S. Potokar
Jurij Japel, Fajmoshter inu Dehant per Sv. Kanz- jani na Jeshzi blizu javskega mosta .....	Kovizh
Valentin Vodnik, exfranzhishkajner Marzellianus, spvovozhnik inu kaplan v Ribenzi .....	Miklaviz
Vifokorojeni Grof Hohenwart, zensor inu sploh en vifoki Gospod .....	Drenoviz
Njih shkofova Milosti, lublanski Firsh inu prvi Vikshi shkof Mihael Baron Brigido .....	Pezhèk
Giuseppe Bartollini, lashke komedijantske kom- panije Director .....	D. Supan
Luzija, njegova shena, primadonna .....	Krajlovka
Susana Marranesijevka, ena saref lepa lashka pevkinja .....	Dshundshenzhevka
Mizka, prva hishna dekelza per Baroni Zoisi ..	Levarza
Matizhek, prvi hishni flushabnik prov tam ....	Sever

### PERSHONE V. SHUPANOVI MIZKI:

Tulpenheim, en shlahtni Gospod .....	G. Desselbrunner
Shternfeldovka, ena mlada bogata Vdova .....	Ga. od Garzarollija
Monkof, Tulpenheimov perjatel .....	G. Makoviz
Jaka, Shupan .....	G. doktor Mrak
Mizka, njegova hzher .....	Ga. Linhartovka
Anshe, Mizken shenen .....	G. doktor Piller
Glashek, en Shribar .....	G. doktor Repizh

Godi se v lejti ta hude franzoske prekuzije 1789. v meszih Kosapersk-  
Lifstovnoj inu Gruden. Prvi inu drugi akt je per Zoisi, ta treki pak v  
Stanovskim teatri na dan 28. Grudna, kader so perjatli inu besedniki  
Krajnshine ta nar prvo posvejtno krajnsko jegro »Shupanovo Mizko«  
ondukej na ogled inu posluzh postavili. — Ta velki oddih je po drugem akti

Rezhijo pelá Dr. Kreft, pomaga mu pak prof. Mahnizh  
Szeno naredil ing. arch. Franz. Musiko sloshil Shebrè.  
Inshpizira Starizh. Luzh pelá Sablatnik

Gvante je napravila teaterska shnidarija, katero pelata Novak inu Gale-  
tovka, koker sta ji kostumeriza Jarzhevka inu reshifer rashafala

# GLEDALIŠKI LIST

SLOVENSKEGA NARODNEGA GLEDALIŠČA V LJUBLJANI

1948-49

DRAMA

Štev. 2



Mirko Mahnič:

**KREFTOVI »KRAJNSKI KOMEDIJANTI«**  
(Enu zelu veselu rezmišlujavne o Krajnstvi)

A. D. (beri: anno diaboli) MCMXLI.

Od vseh strani ogrožena slovenska zemlja, malodušnost v, skoraj vseh njenih ljudeh, usodna nevernost v neuničljivost trdo preizkušenega, pa tako plahega rodu, ki bo zdaj zdaj črtomirovsko — saj smo vnuki svojih dedov — klonil, ves kmečki in vražarski, ves vsled jeznih medsebojnih prepirov oslavljen in od lesketa motoriziranih tolpa zastrašen.

Takrat je pesnikova misel tipala za odrešujočo besedo. Saj tako je bilo v vseh, za naš rod najusodnejših dneh.

Trubar Kolumb — prvi rešenik svojega rodu — je v poslednjem hipu rešil komaj še nekaj zlogov grgrajočega slovenskega človeka. Zapisal je hlastajočo mešanico nesrečnika, ki se je potapljal in je za slovo od življenja kričal po večnem lebnu.

Naš največji — France Prešeren — je videl v lepoto zaverovani obraz utopljenega krmarja naše uboge barke — Matije Čopa. Vedel je, da mora zdaj on prevzeti komando na barki, ki je vozila Lepo Vido, poslednje in najvišje hotenje njegovih ljudi. Žal, da vojaški učbeniki o strategiji niso zabeležili edinstvene zmage poeta-vojskovodje, ki je za svojo bedno posadko izbojeval odrešilno bitko samo s kopico moralnih klofut in je pri tem tekla samo in edino njegova srčna kri.

In prav gotovo ni bila samo mati tista, ki je s tihim šepetom pregovorila Ivana Cankarja, ko se je na Dunaju hotel pognati v Donavo. V tistem hipu je zaslišal krik ubogę šentflorjanske doline, ki je živela samo še od njegove besede, od velikega oznanila, ki je prihajalo iz umetnikovih ust.

Kaj bi pesnik v letu 1941 odrešujočega povedal svojim ljudem?

Kreft je takrat izmislil »Komedijaňte«. V najtežjih dneh slovenskega življenja je začel snovati na motiv narodne »Kaj nam pa morejo«, na tragikomični motto: »Vi drugi imate ljubice, vi drugi imate denar«. In tisti klobuk je prav tako drzno postrani kakor triglavke naših gošarjev. Gledamo te krajnske komedijante in tako znani so nam. Ali niso to Rostandovi gaskonjski kadeti? (»Salvete milites Carniolae nostrae!« jih pozdravlja deželni ranocelnik Markovec!) Med njimi lepi Cyrano — Zois. Ubogi Cyrano — ubogi Zois!

Cyrano: »Jaz srce vedno v duha zagrinjam. (III. dejanje.)

Zois: »Jest per vsaki stvari na konci le z umam mislim. Serce je sicer ena luštna, vunder zelu ferflava tičeca.«

Nobena ga ne ljubi, pa ga zato ljubijo vsi in on vse ljudi svoje »lube očine dužele«. Dvakrat bogati, srečni Zois! Cyrano in Zois — oba plemiča po krvi in — o, najvišje plemstvo — po srcu in duhu. Oba razsipavata za teater in oba bankrotirata. Oba šarmantna, oba učena, oba poeta, oba vseznalca. Oba večna samca. Oba prišepetovalca, a ne zase lovca. Oba vsa v ognju za domačo zemljo: za Gaskonjo, za Krajno.

Oba človeka! Tu sta najlepša. V tem je ves njun čar. V tem je skrivnost življenja, tu je gibalno najvišje revolucije.

»Krajnski komedijanti« — cyranojevci, kompanija barona Zoisa. Kako ti mlaskajo, ko zavohajo vino! Kavalirji, kadar jih obiše Suzana — Roksana! Do smrti sestradani kadeti kar zažare, ko zaslišijo mehke glasove gaskonjske frule, naše komedijante pa omamlja slovenska popevka, ki jo izoblikuje grlo Lahinje Suzane. Kadeti — komedijanti: predanost stvari, ljubezen do rodne zemlje, razposajenost, požrtvovalnost, junaštvo. Vse to kljub največjim težavam, kljub zoprnikom, kakršna sta grof Hohenwart in vojvoda De Guiche, ki se oba spričo zmagujoče fronte čistih čel umakneta. In obe bojni kompaniji gresta s pesmijo v zmagovit napad.

Krajnski komedijanti:

Kdu si derzne, kdu si vupa  
pruti nam še kaj sturit?

Gaskonjci pa:

Rogovileži, vragometi,  
da takih nikoli nikdar,  
od slave junaške razgreti,  
kjer treba kanaljo podreti,  
pripravljeni so na udar.

Zapisal sem to primerjavo samo zato, ker sem ob nji začutil, da so »Krajnski komedijanti« velika stvar. Saj gre pri Kreftovi ustvaritvi za čisto druge stvari in ne samo za belo perjanko, za čast, za najbolj ozko reševanje individualne problematike. Umetnik je tu stal pred najtežjo nalogo: dramatsko in umetniško učinkovito izoblikovati vso kulturno in socialno politično problematiko svojega rodu in to v stilu rokokojskega teatra, ki mu je bila taka problematika precej tuja. Nekaj podobnega, a iz drugačnih ustvarjalnih osnov, je menda ustvaril le Bulgakov s svojim »Molièrom«, ki smo ga pri nas pred vojno že videli. Tako gledano je kasnejši hromec

Zois pravi gigant, šepetalec Linhart podpihovelec revolucije, kome-dijanti uporniki proti absolutističnemu sistemu Jožefa II., želja po pijači vse prej kot težnja po razvedrilu in odžezanosti, da ne govorim o Matičku, ki se — če še njega primerjamo s slaščičarjem iz »Kadetov« — razraste če že ne v celotno slovensko ljudstvo, pa vsaj v njegovega opolnomočenega zastopnika.

Obdobje slovenskega preporoda je za slovenskega oblikovalca prebogato skladišče najdragocenejših surovin, ki pa so ostale skoraj neizkoriščene. Dotaknili so se ga le redki tretjerazredni pisci (Lah, Malovrh, Faturjeva, vrsta pesnikov-prigodničarjev iz druge polovice prejšnjega stoletja), ki pa so se zadovoljili zgolj z več ali manj zanimivo in običajno skonstruirano fabulo, idejna, zgodovinska in umetniško-človeška plat pa ni prodrla solidne mrežnice njihovih snovanj.

Tako pomembna vzgojna epoha slovenskega življenja ni mogla nasičevati in krepiti omahljivega duha našega rodu, ki more in mora brsteti in uspevati le na osnovi najčistejših hotenj in vzpodbud preteklosti. Umetniška rekonstrukcija tistega časa in njegovih ljudi pa je bila potrebna še toliko bolj, ker razen Linhartovih dveh gledaliških komadov nimamo nobenih »vrednih del«, in nam Vodnikovo, iz njegove svetniške skromnosti porojeno upanje, da bo ostal po njem vsaj spomin, zveni dokaj platonično.

Že samo poskusno tipanje v ta ali oni košček takratnega sveta nas napolni s tisto najvišjo radostjo, ki je nujna posledica polnih dognanj in spoznanj. Naravnost nerazumljiva je na primer Linhartova predrznost: sam, brez varnega zaledja, ki ga vedno predstavlja ljudstvo, nastopi proti fevdalnemu sistemu in se bori za pravice tlačnega naroda. Sicer res nujno — naše ljudstvo se je tedaj v celoti zbralo v enem samem, najnižjem razredu — vendar na podlagi realne analize takratne družbene stvarnosti, ki jo je zmogla samo njegova do dna pronicajoča misel, zavzame mesto prvega revolucionarja v Evropi. Drugi, Vodnik, ni bil nič kaj darovit. Veseli kaplan, ki se je kot mnogi prerodniki učil pri čebelah (P. P. glavar Kuralt), je bil samo neutrudljivo marljiv praktik. In samo takega moža smo takrat potrebovali. Treba je bilo premagati malodušnost ubogega ljudstva, ki je z grozo dan za dnem opazovalo, kako ga trojni val tujstva oblastno naganja v jedro slovenskega ozemlja, kjer že preži neizprosna smrt. Treba je bilo ljudstvu dokazati, da njegov jezik ni jezik hlapcev in dekel, pač pa jezik petja in vrskanja. Treba je bilo ljudstvo dvigniti, poučiti, čisto enostavno rešiti, ohraniti in izoblikovati ga, da bo nekoč v družbi narodov opravil tisto poslanstvo, ki ga mora opraviti, če hoče opravičiti svoj obstoj.

Vse to je v polni meri izvršil. Lepo porcijo malodušnosti je pregнал, ko je svojim, od vseh zapuščenim Kranjcem razodel, da niso osamljeni, da so člani velike slovanske družine, ki jo vodi mogočni rusovski narod. Ponos je napel naše ljudi, ko so v Vodnikovi posvetni pesmi dobili dokaz, da naš jezik le ni samo za hlevsko rabo. »Zadovoljni Kranjci« je vraževernemu ljudstvu vлил obilo zaupanja v ustvarjajočo in vse uravnavaajočo silo rok in duha. »Lublanske Novice« so tirale naše ljudi v bahavo samozavešt, da imamo nekaj, kar si lahko privoščijo samo imenitnejši, močnejši narodi. »Kuharske bukve« so reševale zdravje, dajale moč in odpravljale skorbut, ki ga je povzročalo večno natepavanje soka. Priročnik za babice je rešil pomemben odstotek mladih generacij. In končno: njegove šolske knjige in pratike so budile že dremajočo narodovo dušo. Tretji, naš prelepi baron, ki ga je naši kulturi dala slovenska mati, je prvega pridobil za slovenstvo, drugega pa pri njegovem delu učil in usmerjal. Takrat Ljubljana še zdavnaj ni bila kulturno žarišče Slovencev. To žarišče je bilo skromnejše, a polno toplotnih energij: vzplamtelo je v Zoisovi hiši. In Zois je nalagal polena, ki niso bila preveč poceni.

To je samo drobna analiza treh prerodnikov. Njihovo delo — razen Linhartovega — nima umetniške cene, toda samo pero resničnega umetnika jih lahko do kraja označi. Saj so se približali tisti človeški polnosti in žlahtnosti, ki je — realizirana v človeku — že sama na sebi najvišja umetnost. Delo teh nikdar dovolj poznanih in cenjenih puščavnikov, ki so pripravljali pot geniju, je prvi pravično ocenil genij sam, ki jim je z nezmotljivo jasnovidnostjo in do kraja točnim vrednotenjem svojega, preteklega in bodočega obdobja slovenskega rodu postavil najlepši spomenik.

Vsem trem je Prešeren posvetil mnogo pozornosti. Zoisa imenuje biser, Linhartovim prizadevanjem za slovensko gledališče in zgodovino zagotovi nesmrtnost, Vodnika pa v daljši pesmi primerja z nesmrtnim ptičem Fenisom, ki obnavlja svojo nesmrtno mladost v goreči grmadi prizadevno nabranih žlahtnih zelišč, kadila in dišečih trav, teh prispodobah Vodnikovega dragocenega vsestranskega pehanja, v katerih se je do kraja izčrpal za ljudstvo in prav zato — čeprav brez umetniških kvalitiet — postal član umetniške zadruga nesmrtnikov. Prešernova ocena je presenetljivo točna in prijateljsko velikodušna: mojster soneta v tej pesmi ubere preprosti ritem veselega meniha.

Dr. Bratko Kreft, drugi, ki je doslej za Prešernom edini pravično ocenil slovenske prerodnike, je v vzgledih, ki so nam jih dali, dobil dovolj snovi za izoblikovanje »šentanu resnega opominovanja,

da ima vsako poterplejne nekje svoj konec, za izoblikovanje velike slovenske peticije in brez dvoma **najmočnejše odrske manifestacije slovenstva vse od Ivana Cankarja sem**. To izjavo je prav lahko vzdržati, saj v Kreftovi umetnini najdemo osnovne ideje slovenskih genijev, to se pravi ideje slovenskega naroda tolikokrat in tako močno postavljene, da jih ni mogoče preslišati.

Analiza Prešernovih pesmi kaže, da so te pesmi najprej manifestacija osebnosti in klicanje dobrega človeka, da je v njih ostra zahteva po upoštevanju in spoštovanju človekovega poštenega iskanja, hotenja in trpljenja. Pomislimo samo na stih v veseli nagrobnici Andreju Smoletu: »Boljga srca ni imela Ljubljana«, na poslednjo in gotovo najmočnejše akcentuirano kitico v Zdravljici, kjer poet napije tistim, ki dobro v srcu mislijo, na trpko ugotovitev, »da človek toliko velja, kar plača«, na obilico sonetov, ki so najstrahotnejši krik poštenega srca, ki so ga obmetali z blatom. Takoj za osebnostno problematiko je Prešeren reševal vprašanje svobode in bodočnosti svojega rodu, to vprašanje razširil na veliko vrednoto sožitja vseh narodov in vsega osvobojenega človeštva in se končno povzpел do velike vizije politične in socialne osvoboditve človeka, naroda in slovenstva. Cankar, ki je po svojih stremljenjih Prešernov dvojnik — saj sta oba genija istega naroda — je vse te, v svojih delih neprestano ponavljajoče se ideje strnil v izpovedi svoje življenjske vere: da nekoč ne bo vstal samo človek in ne samo narod, vstalo bo vse človeštvo, prerojeno in očiščeno. Levstik se bori za iste cilje in celo pri Trubarju kaj lahko najdemo vse te tri elemente. Končno je narod sam v najbolj usodnih letih svojega obstoja, v svojem poslednjem uporniškem gibanju dokazal pravilnost hotenj svojih najboljših sinov, ko se je pognal v boj za staro pravdo: za svobodo posameznika, naroda in vsega človeštva.

V Kreftovi komediji je prva zgoraj omenjenih idej v Zoisovi, Linhartovi in Vodnikovi figuri naravnost poseobljena in blaga človečnost vseh treh izziva spontano čudenje tujcev, ki izjavljajo o Linhartu, da je *adorable*, o Zoisu pa da je »ena toku fejest fant«, medtem ko Vodnikova vedra preprostost spremeni škofovo ukazovalnost v blagohotno naklonjenost. Vsi — fevdalec Zois, frajgajster Linhart, toplo čuteči janzenist Japel, »preblečeni menišič« Vodnik in prav vsi ostali iz Zoisove kompanije — so tako žlahtno človeški, da izzovejo prirčno izjavo elegantnega škofa Brigide: »Življenje je vunder tako lepa inu luštna, če so tudi človeki luštni!«

Druga ideja se zrcali v navdušenosti vseh nastopajočih prerodnikov za očino duželo, pa naj je to v prepiru, ki ga vodi Linhart z grofom Hohenwartom ali v Zoisovih pretresljivo toplih izjavah.



Vnema za srečo vseh ljudi, demokratičnost in humanizem Zoisovcev osmeši grofa Hohenwarta in njegovo šovinistično gledanje. »Vsi smo ljudje«, pravi Japel, Zois pa se, ko protestira proti grofovi izjavi, češ da je slovenski jezik govornica »des gemeinen Volkes« povzpne do veličastne izjave: »Jest lubim to špraho, kir je špraha moje lube matere! Naša velika skerb je inu ostane, de jo na noge spravimo ino toku imenitno sturimo, de bo tudi v bukvah vse lepote, kunšti ino vučenosti tiga svejta vun povedati mogla. Pole ne bo več beseda tiga gmajn volka, kateri nam služiti more, temuč beseda ta istega velikega duha, kateri vse ludi tiga svejta v enu lepši življenje perpelati more.«

Trditev, da je Kreftova komedija najmočnejša odrska manifestacija slovenstva vse od Cankarja sem, pa drži še bolj v tistem hipu, ko smo prepričani o Kreftovi umetniški sili, o njegovi zmožnosti prisluškovanja, elementarnega videnja in beleženja najsubtilnejših utripov slovenskega duha, o njegovem intuitivnem spoznavanju naše problematike v preteklosti, sedanjosti in bodočnosti, o njegovih sposobnostih razodevanja še nerazodetega, o njegovem do kraja slovenskem in človeškem bistvu.

Ker ni prostora za popolno rešitev tega vprašanja, se bom omejil samo na nekaj izsekov. Že uvodni akord — zgradba komedije je umetnina zase — je veliko potrdilo zgoraj zapisane trditve.

»Še eno krajnsko,« govori Matiček v sanjah, »lepu prosim! Še eno krajnsko! Jest ne lubim obene druge: samo krajnsko! Tok nej dajo no, signorina! Nej ne bojo toku terdoserčni koker en Turk! Če očejo, tudi pred njih na kolena padem!« To ni Matiček! To je osamljeno, celo v sanjah lepote žejno ljudstvo, tisto ljudstvo, čigar radosten pozdrav iz njegovih še jecljajočih dni nam je poleg uporniškega klica »Le vkup uboga gmajna!« edini ohranjen: »Buge vas primi, gralva Venus!« Pozdravljena, lepota, edina radost, za to »neznano žalost!«

Zois se pojavi z veličastnim tekstom: »Luči, več luči!« Težko bi mogel kdo učinkoviteje predstaviti Zoisa, vodnika prosvetljenske dobe. Hkrati pa je v tem vzkliku izraženo večno hotenje slovenskega človeka po soncu, luči in svetlobi na eni in mržnjo do teme in noči ter do vsega tistega, kar se rodi, če ni sonca: dežja, vlage, plesni, blata na drugi strani. (Prim. Prešernovo in Cankarjevo delo!) Ista težnja preveva Linharta, ki v svojem monologu, v tej formulaciji slovenskega hamletovstva, izjavlja: »Po luči hrepenim, po nji roke stegujem, kir jo vidim. O, tukaj pak je vse prezaparčenu, zameglenu, čerņu!« Primerjajmo še prizor, ko se Vodnik iz snežnega viharja zateče med komedijante in ves srečen izjavlja:

»Koku je lepu toplu per vas!« Kako je že zapisal Prešeren: »Viharjev jeznih mrzle domačije.«

V ospredju našega celotnega življenja stoji podoba slovenske matere in raste v specifično slovenski ženski lik, ki je pomembnejši in dragocenejši kakor Dantejeva Beatrice, gospe trubadurjev in vitezov, Shakespeareova Julija, Flaubertova madame ali Wildejeva Saloma. To je lik »svetnice-mučenice«, tedaj človeško polna in s tem umetniška osebnost, ki neznatna in sramežljivo skrita z nepremagljivo silo ljubezni smotrno ureja naše duhovno in telesno življenje. Njena skromna kamra ni bila nikoli literarni salon, pa vendar iz vseh slovenskih umetnin veje njen dih, medtem ko je parfum »smešnih precioz« že zdavnaj izpuhtel. Predvsem ona je bila, ki nam je Linhart, Zoisa, Prešerna in Cankarja tudi duhovno rodila. Kreft to ve. V »Komedijantih« jo neprestano čutimo, njena milina greje Zoisovo hišo in strezni pijane razgrajače. Čutimo jo še potem, ko je že mrtva (III. dej.). Iz Zoisovih oči, ki gledajo prvo slovensko predstavo, se smehlja. Zois neprestano govori o nji. Priznava, da ga je ona — po očetu tujca — pridobila za slovenstvo, ga vzgojila v oskrbnika duhovnega bogastva njenega kajžarskega rodu: »Jest lubim to špraho, kir je špraha moje lube matere« in »Dokler bo bilu moje krajnsku serce, kateriga sim po materi erbal, toku dolgu bom z vami inu z vsemi Krajnci, kateri z delam svojo duželo gori povzdigniti očejo!« Ona ga je bodrila in vodila, ko se je boril z ovirami, ki so slovenskemu ljudstvu zapirale pot k luči, ko se ga je pollaščalo malodušje in ga motila skušnjava, da bi pustil nehvaležno delo in zaživel zase: »Moja mati je na smert bolna inu me je prosila, de nej bom pameten.« Na smrt bolna Prešernova mati pa v pismu s Koroškega prosi Franceta: »Tudi zdej svojo reč prav obrni!« Cankar je prebedel mnogo noči ob vzglavju umirajoče matere, ki ga je rotila, naj ne veruje tuji učenosti. Umrla pa je z nasmehom. Saj je vedela, da je njen Ivan ne bo pozabil, da bo tudi on svojo reč prav obrnil.

Scena z vinom in Repičevo modrovanje ob njem so uspela analiza slovenske psihe. Vino, ta v slovenskem leposlovju edina pozitivna mokrota (prim. Prešeren: solze, smrt Matije Čopa, Krst pri Savici, Ovsenikova fantoma, grozotnost Povodnega moža; Cankar, dež, blato, skodelica kave, čaj!) je naravnost duhovna potreba slovenskih ljudi, ki jih iz bede, ponižanja in strahu dvigne v lepši svet sreče, ponosa in poguma. Repič mora najprej piti, šele potem bo lahko igral, saj sta se šele po pitju »Repič inu Glažek skuzi dolensko černino v eno dušo inu telo zlila! Šele po pitju izpove

Repič svoj manifest: »Zdej gremo, de pukažemo, kaj Krajnci zmoremo, če skupej stopimo!«

Ponosno se Linhart posmehuje bednemu in smešnemu intrigranju nadutega nemškega grofa, ko točno ve, da toliko sanjani čas nekoč gotovo pride: »Mene je kar po trebuhi zvijalu!« (Prim. Smolečopu: »Tem smešnim Athenienzarjem sem se moral s celmo trebam smejati!« Cankar: »Ta burka traja že tisoč let!«)

Kreft tako točno občuti bližnje sorodstvo naših največjih ljudi, da opremi Linharta v njegovi najintimnejši sceni s Prešernovo frazeologijo: »Al mi bo zdej zdej serce oterpnilu, okamenelu?« (Prešeren: »Otrpnili so udje mi in sklepi in okamnelo je srce preživo!«) Ali si nista oba, Linhart in Prešeren zelo blizu? Ali nista oba plemenita Don Kihota, oba velika revolucionarja? (Prim. Linhartova pisma Kuraltu in Glosu na eni in Zdravljico ter Matička na drugi strani!)

Matiček in Micka, služabnik in hišna pri baronu Zoisu, ob katerih Linhart zasnuje svojega »Matička« in svojo »Županovo Micko« zaslužita posebno študijo.

Zdaj je dovolj zapisanega. Dobro slovensko srce pa bo vse nezapisano na predstavi vsak hip začutilo.

Predaleč bi zašel, če bi skušal analizirati gradnjo komedije, njene zaplete, kontraste in izvirne situacije, karakterizacijo oseb in jezik, ki je čudovit. Kreftovo delo je polna umetnina, najzlahotnejša komedija, ki bi bila zelo blizu tragediji, če ne bi bilo nesebično delo za slovenske ljudi nekaj tako radostno veličastnega. Prav ta ugotovitev je višek Kreftove umetnine, te naše umetniške literarne zgodovine prerodne dobe, tega našega najboljšega filmskega scenarija.

Kreft je napisal to umetnino v tolažbo in v opomin v naših najtežjih dneh. Takrat ni bila igrana. Vendar je tudi danes njeno poslanstvo neokrnjeno, tudi danes naj nas po trdih preizkušnjah vodi »enu velku spoznanje: de se spleča za Krajnšino živeti, delati inu tudi terpeti«, da za človeka, »ki oče kaj velikiga sturiti, ni prenehanja, ni oddahnenja«, da so nesebična ljubezen do ljudstva in požrtvovalno delo zanj, človečnost, »tolerancija« in svoboda tako dragocene stvari, da je brez njih »vse černu«.



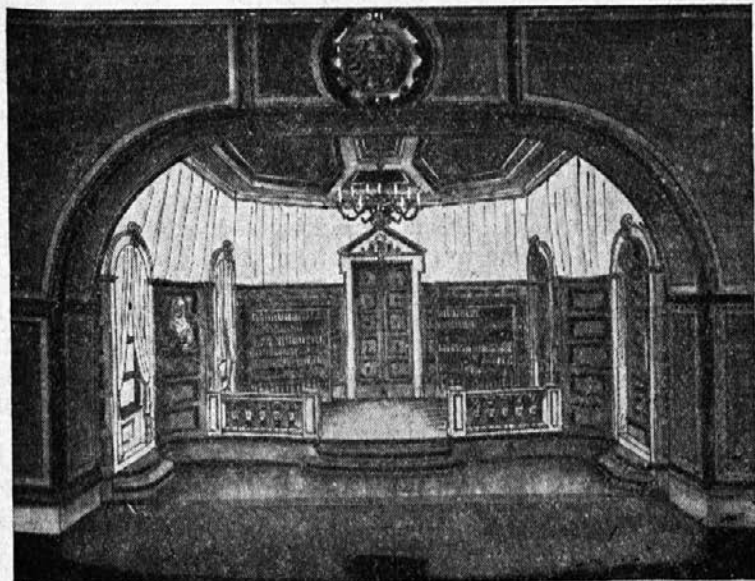


**Dr. Bratko Kreft**  
avtor in režiser  
»Krajskih  
komedijantov«

Dr. Bratko Kreft:

### NEKAJ OPOMB

... Rokokojevska in klasicistično-meščanska komedija zahtevata od igralca predvsem tempa, telesne, duševne in govorne gibčnosti, kajti v njej osebe ne psihologizirajo, kakor v kakšni moderni drami ali komediji, temveč duhovičijo in se poigravajo z mislimi in besedami! V takšni komediji si ni mogoče pomagati z oddihi med posameznimi stavki, s počasnim psihološkim izigravanjem misli in občutja, dinamika igralčeve igre in njena dovršenost se uveljavljata predvsem v tempu. Teh zahtev se je zlasti zavedal francoski igralec rokokojevske komedije. Zato mu Beaumarchaisjev »Figaro« kljub svoji dolžini ni bil predolg in mu ni predolg niti danes, ko je še vedno navada bodisi v Comédie Française bodisi v Odeonu, da igrajo pred klasično ali rokokojevsko večjo igro še v začetku kakšno enodejanko. Doseči hiter tempo v govoru in nepretrgan potek dejanja je glavna zahteva te komedije in režije. V modernem jeziku



»Krajnski komedijanti«: scenski osnutek za I. dejanje  
(Inscenator inž. E. Franz)

pisani komediji bi to ne bila nobena posebna težava, ker pa so »Krajnski komedijanti« pisani v jeziku Linhartovih dveh komedij, da ohranim tudi jezikovno isti stil, kakor je v »Županovi Micki«, so morali sodelujoči najprej prebresti jezikovne težave, ki prav gotovo niso bile lalke.

Iste zahteve v času je bilo treba uveljaviti pri tehnični izvedbi inscenacije za tretje dejanje, ki ima pet slik, a je po dejanju nedeljivo med seboj povezano. Odhajanje igralcev iz garderobe na oder Stanovskega gledališča, koder igrajo »Županovo Micko« in njihovo vračanje v garderobo, ne sme biti niti za trenutek pretrgano. Če inscenacija ne bi zadostila tej zahtevi, bi zgrešila svoj cilj in bi bila le sama sebi namen, delu pa bi bila v oviro in v pogubo. Inscenacija nikoli ne more biti telo zase, temveč mora vedno le služiti delu in igralcu. Nemoten potek dejanja je važnejši kakor najrazkošnejša inscenacija, ki zahteva težke in dolge spremembe, ki z dolgimi odmori ubijajo še tako dobro delo. Inscenacija mora najti svoj razmah v okviru dramatskega dela in režije in ravno tu pokazati svojo iznajdljivost in stvariteljsko silo.

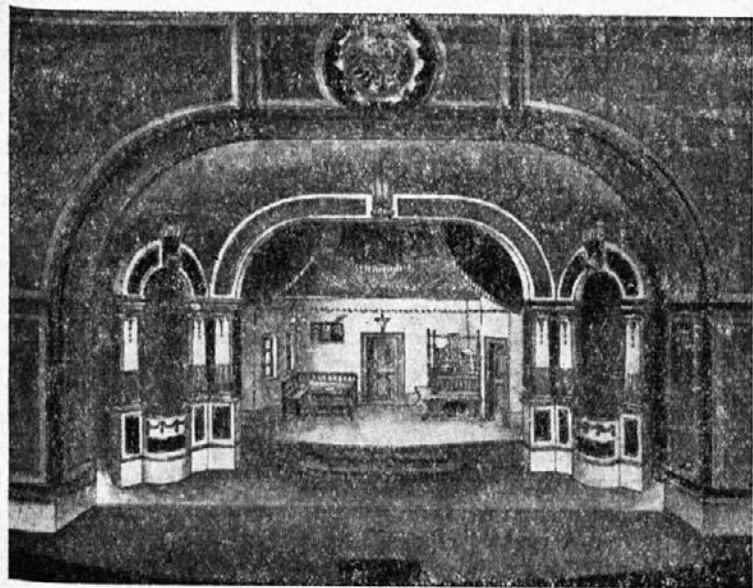
Poleg tempa je v igri, kjer nastopa veliko oseb, najvažnejša ansambelska igra. Tu ni mogoče paradirati s solističnimi, zvezdniškimi izstopi, temveč je treba skrbno sodelovati s partnerjem, sicer ni mogoče ustvariti potrebne soigre niti neobhodne scenične atmosfere, kaj šele napetosti v dejanju. Nepazljivost le enega igralca, ki ni pravočasno vskočil na istočnico in ni dal v svoji igri pravilnega tempa in zanosa, ima isto težko posledico, kakor jo zakrivi v operi pevec, ki skoči iz takta ali pa nepazljivi godbenik v orkestru, če nima poleg tega še svojega godala čisto uglašene. Skupinska igra je najvažnejše umetniško načelo, ki sta ga uveljavila v gledališki umetnosti Stanislavski in Dančenko. Mimo nje ne more več nobeden sodoben resničen odrski umetnik.

Igralci »Županove Micke« imajo v tej komediji še posebno nalogo. Tukaj ne nastopajo več sami zase, temveč nastopajo kot Mrak, Piller, Linhartovka, Repič, Garzarollijevka itd. Ravno to pa jim daje priliko za nov razmah in domislice, ker morajo najti stil rokokojskega igranja, ki ga pa morajo rahlo pobarvati z amaterskim zanosom. Seveda je treba paziti, da se pri tem ne gre čez meje, ker bi sicer prišli v karikaturu in burko. Vse, kar se naredi v omenjenem smislu, mora biti prisrčno in prijetno.

V nagovoru osebe včasih vikajo, včasih onikajo. Zadnje je običajno v Linhartovih obeh komedijah za vse osebe; v moji komediji Matiček in Micka v premem govoru onikata, tu in tam store to tudi druge osebe, kadar gre za poseben izraz spoštovanja ali pa za družabno razdaljo. Pri Matičku je izjema le v II. dejanju, ko se z Linhartom pogovarja po domače, ljudsko, prijateljsko, saj mu z ljudsko miselnostjo in zvižčnostjo pomaga iz zadrege, v katero je zašel. Prav tako ni natančno odredjena izgovorjava nedoločniškega i-ja. Vsi pisatelji tiste dobe so ga v enem in istem odstavku zdaj pisali, zdaj izpuščali, ker so pisali po posluhu in merili po melodiji. Ta nedoslednost je le slovniška napaka, za uho pa je bila subjektivno in individualno melodiozna.

Podobno je z dolenjskimi oblikami (vejm, svejt, itd.), ki so tem pisateljem ostala kot dedščina naših protestantskih piscev. Igralci jih izgovarjajo, kakor so pisana, kajti ravno to daje stavkovni melodiji poseben prizvok in barvo. To je bil knjižni jezik, ki ga tako dosledno, kakor so ga pisali, ni izgovarjal in govoril nihče, kar pa ni nič posebnega, saj tudi današnjega knjižnega jezika nihče v življenju dosledno ne uporablja; morali bi ga v resnici na odru. Toda tako je z vsemi jeziki.

Jeziku protestantskih in prerodnih pisateljev se marsikje pozna germanski vpliv ponekod v stilu, drugod v slovnicu in izrazih, kar



»Krajnski komedijanti«: scenski osnutek za »Stanovsko gledališče«  
(Inscenator inž. E. Franz)

ni nič posebnega, temveč je nujna posledica razmer, v katerih je bil prisiljen več stoletij živeti slovenski narod, zlasti pa njegov razumnik, ki se ni mogel nikjer drugje šolati kakor na nemških šolah. Germanizmi in romanizmi spadajo le k stilu starega knjižnega jezika, dajejo mu poseben značaj in barvo, nikakor pa niso dokaz, da takratni slovenski jezik, ki ga je govorilo ljudstvo ni imel svojih domačih oblik za vse omenjene izraze.

Naš jezik je imel že takrat izredno bogat jezikovni zaklad, ki ga pa naši pisatelji nikakor niso mogli vsega dvigniti in odkriti, ker je bil skrit v ljudski govorici oddaljenejših krajev, sami pa so po večletnem bivanju v mestih, ki so bila pod močnim tujim vplivom, marsikatero dobro in lepo domačo besedo pozabili ali spregledali. V dokaz tega sem za vsako tujo besedo, ki jo govori ta ali ona oseba, na drugem mestu zapisal tudi domačo, zlasti pri opisovanju oseb in igre. Tujke sem predvsem vrnil v govor tistih, ki niso bili našega rodu (grof Hohenwart, Desselbrunner), razume se, da jih nisem mogel popolnoma pogrešati niti pri drugih, ker so bistveni del v stilu tega jezika, ki sem ga posnemal po Linhartu, Japlju, Pohlinu, Makovicu in Vodniku.

Pri vseh je takoj opaziti, da so popolnoma po svojem preudarku pisali celo nekatere besede z veliko začetno črko, če so jim hoteli dati poseben pomen ali spoštovanje. Prav tako niso natančno ločili pridevniške določne in nedoločne oblike, čeprav so uporabljali določni in nedoločni spolnik. Linhart piše v »Županovi Micki«: »Ali ni on en lepi zali fant?« namesto »en lep, zal fant«. Prav tako ne ločijo glagola morati in moči. Vse to so posebnosti, ki so sestavni del stila tega jezika.

\*

Osrednji zunanji zapletljaj drugega dejanja zakrivi zamenjava pisem, kar je povzročila nepismena Micka iz jeze na Matička. Roko-kojevska doba je doba pisem, ki so glavna vez med družbo, ker časopisi še niso bili niti tako številni, niti niso izhajali v velikem obsegu vsak dan. Tako so pisma velikokrat nadomeščala njihovo današnjo nalogo. Prav zaradi tega, ker so bila v družabnem občevanju tako pomembna, so se zaradi njih zgodile marsikakšne nevšečnosti in zapletljaji, ki jih je polna evropska komedija. Zato pisma v njej niso niti najmanj dramatikov tehnični pripomoček, temveč prav tako iz resničnosti vzeto sredstvo, ki je bilo velikokrat izredno živo, včasih tudi usodno gibalo v družabnem življenju. Prav tako so radi pisali paskvile, ki so bodisi kot letaki ali v prepisih krožili v družbi. Njih vlogo so pozneje prevzeli humoristični in satirični listi.

\*

Soigra igralcev »Županove Micke« z gledalci v proscenijskih ložah, njih glasne pripombe — vse to je bilo v takratnem gledališču zelo običajno. Zgodilo se je celo, da so bili gledalci v proscenijskih ložah, do katerih so imeli dostop razni privilegiranci, glasnejši kakor igralci sami! Nad to razvado v takratnem gledališču se je med drugimi zelo razburjal sam Voltaire.

\*

»Krajnski komedijanti« so bili pripravljene za uprizoritev že marca 1941. leta. Ohranil se je odtis gledališkega lepaka, del inscenacije itd. Vodstvo gledališča je dalo komedijo ponovno v repertoar, toda doživela je to čast, da je bilo prvo slovensko delo, katerega uprizoritev je okupator prepovedal. Ena izmed utemeljitev prepovedi je bila, da je Suzana Marranesi preveč slabo orisana, kajti Italijanke niso tako nezveste. Poleg političnih in idejnih ugovorov ni bil ta za fašistično cenzuro nič manj važen, čeprav je — milo rečeno — grotesken.

\*





Mija Jarčeva: Osnutki kostumov (Micka — Matiček)



Mija Jarčeva: Osnutki kostumov (Suzana — Zois)

Anton Tomaž Linhart je veličastna pojava v zgodovini našega gledališča in dramatike. Čim bolj oživeti sodobnikom njegovo osebnost in ves takratni za slovensko kulturo tako zaslužni razsvetljenski krog, čigar mecen je bil kranjski rodoljub Zois — to je bil eden izmed poglavitnih namenov, ki ga je imel pisec, ko se je odločil, da napiše to komedijo! Linhart je bil revolucionar, svobodomislec — bil se je v težkih okoliščinah za svoje ideale, ki pa so bili hkrati ideali slovenstva, čeprav takrat ni mogel predreti v najširše množice slovenskega ljudstva, toda z »Županovo Micko« in z »Matičkom« je v gledališču odločno in revolucionarno spregovoril zanje.

Dr. Makso Šnuderl:

## OBROBNI ZAPISKI

### (Odlomki)

Bratko Kreft je utrdil svoje književno ime z romanom, ki obravnava probleme dijaške mladine, »Človek mrtvaških lobanj« (1930), ki mu je poleg priznanja javnosti prinesel od takratnega režima tudi 6 mesecev ječe in pozneje odpust iz državne službe. Obakrat so stali v ozadju tega malomeščani, kreature. Čeprav je imel že tedaj svoj izgrajen umetniški in svetovni nazor, ga je verjetno ta izkušnja le še utrdila v njegovem uporništvu, v neprestanem izgrajevanju marksistično pojmovane umetniške linije, po kateri je črpal duh in metodo svojega dela. Neprestano, v nasprotju z osrednjo kritiko, ki je naglašala »ali umetnost ali marksizem«, kakor tudi s katoliško umetnostjo, je odklanjal to tendenčno robotost prav tako kakor neodvisno — v bistvu pa vendarle tudi od nečesa odvisno — umetnost. Trije letniki njegove revije »Književnost« (1933—1935) so dragocena zbirka njegove borbe in borbe njegovih sodelavcev za svobodo duha ter umetniškega nazora in razgledan almanah o duhovnem in političnem, predvsem pa knjižnem snovanju doma in po svetu.

Kot teatarskega človeka (od 1930 pri Narodnem gledališču v Ljubljani) ga je seveda pritegnila dramatika, ali bolje narobe: rojenega dramatika je pritegnil teater. Čeprav se je že v letih srednje šole poskušal z odrskimi deli (»Nemoč«, »Tiberius Gracchus«, »Sonja«), je vendar moral dramatik v njem zoreti skozi niz pripovednih del, dveh romanov, potopisne reportaže »Med potniki in mornarji«, novel, člankov, kritik in skozi študij (dovršil je filozofsko fakulteto in promoviral), preden se mu je oko tako zostrilo in izraz tako zgo-

stil, da je mogel ustvarjati in oblikovati svoja notranja doživetja v odrsko izrazni podobi.

Leta 1932. je presenetil našo kluturno javnost z dramo »Celjski grofje«, bolj presenetil, kakor pa je hotela takratna kritika priznati, kajti hkrati je Kreft s tem našo književno sredino in desnico tako rekoč porazil. Drzno, kakor je vajen, je razbil lažnivo romantiko in lirizem okrog naše književnosti tako priljubljenih zgodovinskih tem, ki so jih porabljali za to, da so probleme, ki so tipičen produkt novejših dob — v utemeljitev določenih duhovnih struj, ki so bile politično ali kako drugače potrebne —, cepili na družbeni razvoj davnih stoletij, zlasti slovensko nacionalno idejo in težnjo po združitvi južnih Slovanov. Na drugi strani pa je sijajno izgradil svojo fabulo na geslu, ki ga je bil vzel iz Marxa: »Zgodovina človeške družbe do danes je zgodovina razrednega boja«. Fevdalni sistem z grofi, škofi in tlačani karakterizira družbeni sestav dobe, ki jo obravnava Kreft kot rezultat produkcijskih odnosov, izrazujočih se v fevdalni veleposesti z brezpravnim tlačanstvom, v privilegiranem cehovstvu, v vsemogočni cerkvi in roparskem plemstvu, v času, ko že trka na duri prebujajoče se meščanstvo kot takrat naprednejši element. Kje je tu še bila slovenska misel, ki jo je rodilo šele razsvetljenstvo, kje še jugoslovanska zveza, ko so pa grofje povezovali slovenske in hrvaške gradove s pripadajočimi tlačani in rodbinske vezi s srbskimi knezi le zgolj v utrditev svoje rodbinske in ekonomske moči! Po analizi zgodovinskega materializma je Kreft v tej svoji drami kot prvi pri nas dialektično izgradil umetnino, ki je bila kar blanketni vzorec, kako se dá napisati taka stvar brez vsiljive tendence. Šele Prežih je s svojimi širokimi epičnimi pleči podprl pri nas ta način umetniškega ustvarjanja. Domači nergači bi bili lahko osupnili nad uspehom uprizoritve te drame doma in v tujini, v Zagrebu in v Pragi, kjer jo je kritika sprejela z vsem priznanjem.

Malo delj sem se pomudil pri tej Kreftovi drami, ker je bila prva take vrste, če izzamemo Cankarjeve drame, kjer pa problematika svetovno političnega nazora in marksistične metode ne stopa tako v ospredje. Vsa Kreftova nadaljnja odrska dela, »Kreature« (1934), »Velika puntarija« (1937), ki obravnava družbeni pomen kmečkih puntov in »Krajnski komedijanti« (1946), kjer riše s patino tedanjega jezika ljudi in dobo našega razsvetljenstva in prepesnitev Levstikovega »Tugomera« (1946), rešujejo svoje probleme v isti idejni osnovi, z isto metodo in s prav tolikšnim umetniškim uspehom.

Komedija »Kreature« je smela 1935. leta na oder le pod ublaženim naslovom »Malomeščani«. Po svoji vsebini je to prerez skozi

tipično plast našega politikujočega meščanskega razreda: odvetnik, politični, sodni in finančni uradniki, profesor, literat, učiteljica meščanska gospa in gospodična, z vsemi njihovimi majhnimi, ozkimi, nepomembnimi stremljenji, a z veliko življenjsko lažjo. Toda to niso shematični predstavniki svojega razreda, ampak kot resnični predstavniki tudi žive osebe z močno psihologijo in če hočete, tudi s svojo tragiko. Hrvaški kritik dr. M. Pražil je v »Jugoslovanski zastavi« ob premieri »Kreatur« v Osijeku leta 1936. zapisal: »Kreft je postavil na oder same male, navadne ljudi, lažnive, neodkritosrčne, strahopetne, podle, plitke, površne, a vendar ljudi iz mesa in krvi, ki se znajo maščevati in trpeti, se bati in kričati, kadar jih nihče ne sliši, ki ljubijo in sovražijo, ki pa vedno mislijo le nase in delajo le zase... Kreftu je potrebno le majhno, čisto navadno ogrodje, da na njem izgradi tako jedko, tako trpko satiro, a hkrati tako dragoceno, da ji v naši novi odrski literaturi ni enake.« Naravnost prodoren uspeh pa je doživela komedija v Pragi leta 1937.

Vsebinsko je komedija preprosta kakor Gogoljev »Revizor«: Godi se oktobra 1914 ob začetku prve svetovne vojne. Ivan se je v gostilniški družbi izrazil zaničljivo o sarajevskem atentatu. Pred sodiščem ga je branil advokat dr. Kostanjšek in uspel, da je Ivan odletel s prestanim 3-mesečnim preiskovalnim zaporom, toda še to noč mora z marškompanijo na bojišče. Vsa malomeščanska družba se je zbrala pri advokatu k Ivanovi odhodnici. Čakajoč vsa tri dejanja na Ivana, ki sploh ne pride, se rešuje vprašanje, kdo ga je ovadil. Izkaže se, da so ga ovadili vsi prisotni, vsak sam zase, vsak iz kakega podlega, sebičnega motiva. Že tu bi se lahko komedija končala; a mojster odra prične iznova, da bi izpeljal stvar le še bolj v absurdnost. Ko se tako razkrinkajo, sklenejo, da pojdejo Ivana reševati s svojimi intervencijami pri županu, polkovniku itd. Nato si pripovedujejo, kako uspešno so intervenirali, a izkaže se, da ni nihče storil ničesar. Ivanova ljubica se je namesto tega medtem celo vdajala advokatu v njegovi pisarni. S tem je dosežen vrhunec: Ivan je medtem pobegnil iz vojske v borbo za svobodo kot pripadnik revolucionarne omladine Preporoda, ki je bilo v oni dobi napredno gibanje.

Odrsko jo je Kreft mojstrsko izpeljal: klasičnemu načelu enotnosti časa, kraja in dejanja (vsa 3 dejanja se vrše isti večer v advokatovem stanovanju) je pridružil lik glavnega junaka Ivana, ki je osrednja tema dogajanja, ki pa sploh ne nastopi! Osebe so, kakor tudi so tipične za našo meščansko okolje, izrazito karakterizirane, psihološko poglobljene, vsaka s svojim življenjskim jedrom, vse skupaj pa tragično vklenjeno v življenjski krog majhnega, niz-

kotnega in podlega okolja, v katerega so vklete, iz katerega ne morejo, ker je takšen razred, ki jih determinira. »Mi ne bomo zmogli nikoli velikih dejanj! Mi smo obsojeni na klavrno, majhno življenje... Prekletstvo je nad nami. Dušimo se, drug drugemu pijemo kri, grizemo se — umreti pa ne moremo. Nesrečne kreature smo — trpimo in mučimo...« Pri tem pa nosijo v sebi odblesk svojega lažnega idealnega poslanstva, v katerem si perejo svoje podle duše. Oglejmo si samo advokata Kostanjška! Ta je Ivana podpiral pri njegovem jugoslovanskem revolucionarnem delu; čim pa je izbruh vojne postavil ljudi na preizkušnjo, se je obrnil zoper to gibanje, izdal Ivana, a ga je nato celo branil pred sodiščem! Svoje izdajstvo, svoj ogabni oportunistični, pa obleče v domorodne glase:

»Mene ni vodil k temu nagibu kakšen nizkoten vzrok ali majhen smoter. Moj cilj je bil svet... Kaj hočete! Iz teh razmer ne moremo. Treba se jim je prilagoditi in delati smiselno v njih okviru, ne proti njim... Vse ostalo je butanje ob zid, je samomor... Ko sem spoznal, da vodijo te ideje mlade ljudi in naše ljudstvo v nesrečo, na slepo pot, sem sklenil, da je treba temu napraviti konec. Zmota je bilo treba iztrebiti, izkoreniniti. Na kakršen koli način!«

Ali ne zvone te besede čudno znano iz polpretekle dobe? Ali ne zveni iz teh besed, ko da so bile napisane danes v pogledu na vojno 1941—1945 in ne leta 1934 v pogledu na vojno 1914—1918? Kaj je torej ostalo leta 1941, nespremenjeno iz leta 1914? Kaj? — Kreature! »Na zemlji se pokažemo samo od časa do časa, da se proslavimo s kakšnim dejanjem, ki ga nihče drugi na svetu ne bi storil. Mi ga storimo, nam se posreči...«

Da, kreature! Prevrgele so se leta 1914. iz jugoslovanske zanešenosti v avstrofilstvo, se 1918 prekobalile iznova v jugoslovanstvo, tu se valjale do leta 1941. v vseh političnih oblikah, se znašle leta 1941. »v naročju fašistične Italije« ((govor Natlačena pred Mussolinijem), v italijanskih uniformah, v politiki čakanja, v sovraštvu zoper napredno in demokratično OF, v Gestapu, v izdajstvu, denunciaciji, v ognju, v krvi in gnoju. Vedno iste kreature, z različnimi obrazi in imeni, v fraku in talarju, vedno iste podle in prodane duše, ki bi hotele voditi narod, ki bi se hotele danes s sladko-kislim obrazom nasmehniti tudi naši dobi, če bi ta ne pomenila za njihov razred železne metle, orkana, ki brije čez njihov kužni zarod, da ga dokončno iztrebi iz telesa slovenskega naroda kakor gnido in gnojni stržen.

V tej točni družbeni diagnozi in perspektivi v okviru uspele, tehnično mojstrsko obdelane umetnine, je veličina Kreftovega dela. Odkril je kakor Cankar v »Hlapcih« pravi obraz te družbene plasti,

razvojno zgodovinsko točno opredelil nje obstoj, funkcionalnost in razvoj ter storil s tem pozitivno napredno dejanje. Kajti njegovo delo je kljub upodabljanju podlih izprijencev in njihovih grdih dejanj svetlo, optimistično in etično. Napisal je svoje delo v času, ko je to pomenilo drzno in nevarno dejanje. Leta 1941.—1945. so sijajno potrdila pravilnost njegove diagnoze.

Dr. Bratko Kreft:

## DROBIŽ IZ GLEDALIŠKE ZGODOVINE

Kakor vsako literarno delo, ki prikazuje zgodovinske dogodke in osebe, je tudi moja komedija »resnica in pesnitev«. Zgodovinskemu dramatikumu se ni mogoče odreči niti popolnoma zgodovini, še manj pa umetniški fantaziji, ki nujno nastopa tam, kjer je zgodovina obmolnila. O neposrednih pripravah za »Županovo Micko« in »Matička« nimamo nobenih posebnih podatkov. Poleg dejstva, da so igrali »Županovo Micko« dvakrat in sicer prvič 28. dec. 1789. in da so po poročilu v »Laibacher Zeitung« dosegli izreden uspeh, nimamo danes več nobenih neposrednih zgodovinskih dokumentov, ki bi govorili o tem prav gotovo za Slovence velikem narodnem, kulturnem in literarnem dogodku. Tudi gledališki letak se ni ohranil, ostalo je le poročilo v »Laibacher Zeitung«.

Gledališko življenje takratne Ljubljane sta opisala Radics (Die Entwicklung des deutschen Bühnenwesens in Krain) in Škerlj (Italijanske predstave v Ljubljani od XVII. do XIX. stoletja), profesor Kidrič pa je zbral najdovršenejši seznam literature o našem gledališču do leta 1790. (Dramatske predstave v Ljubljani do leta 1790. ČJKZ). V njem navaja tudi vse gledališke tekste in operne »librete«, ki jih je našel v ljubljanskih knjižnicah ali odkril v zasebni posesti.

Iz vseh zgodovinskih podatkov in raznih listin je jasno vidno, da sta bila glavna činitelja takratnega gledališkega življenja v Ljubljani baron Zois in grof Hohenwart. V letih 1780.—1790. je občutiti tu in tam tekmo med nemškimi gledališkimi družinami in italijanskimi opernimi kompanijami, ki jih je očitno protežiral baron Zois, medtem ko se je za nemška gostovanja vnel grof Hohenwart, ki so ga kranjski stanovi pooblastili, da v njihovem imenu skrbi za gostovanja gledaliških družin. Zoisova zveza z italijanskimi operisti je dovolj znana.

Ko je vodja italijanske operne družine Bartolini 1788. leta ponovno prosil, da mu za nekaj časa prepustijo Stanovsko gledališče,

mu je v imenu uprave odgovoril grof Hohenwart. V tem odgovoru pravi, da si želi občinstvo spremembe in da bi rado videlo igre v ožjem deželnem jeziku, ki je seveda Hohenwartu nemščina. Zato Bartolinijevi prošnji gledališka uprava ne more ugoditi. Milejši je njegov odgovor istemu opernemu ravnatelju naslednje leto, ko se je ta ponovno potegoval za gostovanje. Sedaj Hohenwart pristaja na italijansko gostovanje zaradi spremembe, ker so preteklo sezono gostovali nemški igralci.

Pri pogajanjih za gostovanje v sezoni 1789. je posebno zanimiv odgovor, ki so ga dali stanovi Bartoliniju in njegovi ženi Luciji, primadoni in duši te italijanske operne družine, katera je bila brž-



M. Maleš: Jurij Japelj



M. Maleš: Baron Žiga Zois

kone tudi njen pravi vodja, saj je dobršen del dopisovanja opravljala namesto in v imenu moža. V odgovoru namreč zahtevajo stanovi, da dobita omenjena gledališče le pod temi pogoji: 1. da pripeljeta operno družbo s sedmimi solisti, kapelnika, prvega violinista. Vse osebe mora biti novo za Ljubljano; 2. impresario je dolžan pripeljati za vse vloge veliko boljše pevce in pevke kakor doslej. Posebno se potegujejo za tenorja.

Očividno ni bil prejšnji sestav družine prvovrsten ter ni zadovoljil Ljubljančanov, ali pa je mogoče ta pogoj prišel tudi na pritisk tistih, ki so si bolj želeli nemških pevcev. Prav posebno pa je zanimiva zahteva, da mora prej javiti imena pevcev, preden jih angažira. Res sta Bartolinijeva nato javila nekaj imen. V rešitvi tega vprašanja, ki jo je koncipiral stanovski arhivar Alojz Kappus von Pichelstein (sorodnik Zoisove matere?), odobrila pa baron Wolkenberg in grof Hohenwart, pa je pripomba, naj se za svet vpraša

»gospod Sigmund baron Zois«. Ta torej ni le sprejemal italijanskih pevcev v svoj gostoljubni hram, temveč je veljal tudi za strokovnjaka v izbiri pevcev.

V sezoni 1789/90 je imela Bartolinijeva družina poleg njegove žene še primadono Suzano Marranesi iz Napolja. Tudi njen brat je bil član iste družine. Mislim, da so stanovi zahtevali drugo primadono zaradi tega, ker z »direktorico« bržkone niso bili vsi zadovoljni. Podrobnejših podatkov o Suzani Marranesi ni, vsaj v Ljubljani ne. Mogoče jih bo kdaj kdo odkril v kakšnih starih italijanskih gledaliških listinah ali zgodovinah. Prav gotovo so italijanske in nemške družine med seboj tekmovala pred Ljubljanci, kakor se mi zdi povsem razumljivo, da se je Zois potegoval za italijanske pevce, Hohenwart pa za nemške, saj se je ravno v tisti dobi začel čutiti pri nas vedno močnejši nemški val.

Z Bartolinijem sicer osebno Zois ni imel sreče, ker je zakrivil precejšnjo nerodnost zaradi 300 fl., katere je dobil Bartolini po mnenju nekaterih kot predujem, po lastnem pa kot darilo. Okoli tega vprašanja se je razpletlo zelo veliko pisarjenja. Da je moral Zois, čigar družina je bila nasproti italijanskim pevcem zelo radodarna, zlasti to zimo Bartolinijevo opero precej tudi gmotno podpirati, opozarja dejstvo, da je postavka izdatkov za gledališče v tej zimi v Zoisovih računskih knjigah dosegla izredno visok znesek: 350 fl. 3 krajcarje. To dejstvo in domneva, da je morala biti Suzana Marranesi prava primadona, je »licencia poetica«, ki služi v moji komediji za ljubavni zaplet, obenem pa je zaradi bližajoče se Zoisove boleznii tudi njegovo slovo od veselega življenja.

Zgodovinarju se vsiljuje še vprašanje, kako je mogel Fr. grof Hohenwart že 1788. l. biti član gledališke uprave, ko je imel šele 17 let? (rojen 1771). Ali so pomote v rojstnih podatkih, ali pa to ni bil Fr. grof Hohenwart?

Laudonova zmaga nad Turki pri Beogradu je po vsem avstrijsko-nemškem cesarstvu vzbudila val navdušenja. Vršile so se velike slavnosti. Tudi Ljubljana se je postavila. Slavila je kar dva dni in sicer v nedeljo 18. oktobra in v ponedeljek 19. oktobra. V nedeljo je prvi in poslednji nadškof Mihael baron Brigido pel »Te Deum«, pri katerem je bilo ogromno ljudi. Ljubljancani so dali duška svoji radosti, pravi poročevalec v Merckovi »Laibacher Zeitung«. »Tudi mi prebivalci Ljubljane smo se skoraj izčrpali v navdušenju in v izražanju radosti nad srečno osvojitvijo.« 18 enako oblečenih postiljonov je trobilo po vseh ljubljanskih ulicah. Zvečer je igrala »turška« godba, pri kateri so sodelovali ljubitelji iz najboljših krogov. Drugi dan je bila slavnostna akademija v Stanov-



skem gledališču, ki se je zaključila s plesom do jutra. Dala mi je okvir za prvo dejanje »Krajnskih komedijantov«. Akademija je bila opremljena z najsijajnejšimi dekoracijami. Čeprav ni podrobnejšega poročila o njej, mirno smemo sklepati, da so stanovi, zlasti grof Hohenwart, prav gotovo vplivali in sodelovali pri določitvi njenega programa.

Poleg rednih gostovanj potujočih družin so se vršile tudi amaterske predstave domačinov. Diletantska družina ljubljanskega plemstva je bila zlasti 1790. leta izredno delavna. »Nemara so aristokratje že v XVII. stoletju prirejali diletantske predstave... Za drugo polovico XVIII. stoletja pa imamo vsekakor podatke o tem, da so se tudi sami poskušali v igranju. K temu jih je morda vodila poleg ne vedno opravičljivega veselja nad lastnim nastopanjem na odru tudi želja, gojiti boljšo dramo kot je bila ona, ki so jo prinašali v Ljubljano nemški komedijanti — vsaj pred Schikanederjevo družino.« (Škerlj 13, 122).

Ohranilo se je celo Zoisovo pismo znamenitemu pustolovcu Casanovi, ki mu ga je pisal 25. sept. 1773 v Trst v kuriozni francoščini. Šestindvajsetletni Zois kritizira v tem pismu okornost in neodrski, bržkone preprovincialni nemški izgovor aristokratskih diletantov.

Proti koncu stoletja je vedno več diletantskih predstav. Rokojska doba je zelo rada gojila amaterske predstave, saj je celo kraljica Maria Antoinetta nastopala kot igralka. Iz zgoraj navedenega vidimo, da tudi Ljubljana ni v tem zaostajala pred velikimi mesti. To je prav gotovo tudi ena izmed okoliščin, ki je pomagala do prve slovenske predstave. V poročilu o njej je važen stavek zlasti tisti prvi, ki pravi, da so »prijatelji gledališča vnovič nastopili«. Po mojem mnenju je to razumeti tako, da so vsaj nekateri igralci »Županove Micke« nastopali pred tem tudi pri nemških diletantskih predstavah.

Matiček in Micka, glavni osebi iz prvih dveh slovenskih iger, stojita ob zibelki našega gledališča in dramatike kot naša najlepša odrska simbola, ker sta obenem naša narodna, ljudska potomca Harlekina in Pollicinelle, dveh znamenitih figur comedie dell'arte in baročnega gledališča sploh. Živost njune govornice, pristnost njihovih značajev in obenem čudovita Linhartova lokalizacija sta tako



M. Maleš: Valentin Vodnik

dovršeni, da je Linhart prav gotovo oblikoval po živih modelih, saj je imel priliko že kot otrok grajskega uslužbenca in pozneje med Zoisovo služinčadjo opazovati resnične zastopnike tega stanu, ki so dali dramatikim Sganarelle, Scapine, Hanswurste, Petruške itd. Zato sem ju kot »zgodovinski« osebi in ne kot »literarni« figuri postavil v komedijo, v kateri sta tudi ljubavni par, kakor sta v zgodovini naše dramatike nerazdružljiva literarno-dramatska lika in simbola slovenskega gledališča. Kljub temu, da so zapletljaji »licencia poetica«, mislim, da sem pri oblikovanju značajev ostal zvest zgodovini in resničnosti. Skušal sem v dramatsko-odrski obliki oživiti tiste svetle podobe iz našega preroda, ki so s tako veliko ljubeznijo in gorečo vero verovali v svoje delo in v svoj narod. Njihova ljubezen do slovenskega jezika je bila brezmejna. Tudi oni so, kakor mi, živeli v burnih časih, da jim prav gotovo velikokrat ni bilo lahko pri srcu, toda tista velika vera in zaupanje v bodočnost, v lastno moč in v svoj narod ter samozavest so jih priganjali k delu, s katerim so naše ljudstvo obujali k novemu, lepšemu in večjemu življenju, kakor ga je mogel živeti vsaj kulturno pred njihovim nastopom v naši zgodovini. Bili so v resnici preroditelji in prosvetitelji svojega naroda.

Uprizoritev »Županove Micke« 28. dec. 1789. leta v Stanovskem gledališču je poleg gledališkega in literarnega dogodka najzgovornejši dokaz, da se je takrat v ljubljanski družbi moralo vendarle precej slovensko govoriti, kajti sicer bi predstava ne našla tako navdušenega občinstva, kakor govori poročilo v »Laibacher Zeitung«, drugič, tudi igralci so morali jezik dobro poznati in tretjič, da so naš jezik govorili tudi kranjski plemiči, kajti sicer bi grof Hohenwart ne mogel pri drugi predstavi sodelovati kot igralec Tulpenheima. Da so si naši preroditelji dopisovali med seboj v oficialnem deželnem jeziku, ni nič posebnega, saj je na pr. tudi pruski kralj Friderik Veliki, ki velja za najbolj nemškega kralja, napisal več pisem v francoščini kakor v svojem maternem jeziku.

Ker je v tretje dejanje moje komedije vključena uprizoritev »Županove Micke«, traja predstava nekoliko delj, vendar ni mogoče mimo tega, ker je »Županova Micka« sestavni del cele komedije. Brez nje bi bila moja komedija vsaj v tretjem dejanju torzo, tako ji pa morda daje vendarle še nek poseben slavnosten spominski značaj.

Dr. Anton Bajc

## NEKAJ BESED O JEZIKU V KRANJSKIH KOMEDIJANTIH

Kreftova komedija je pisana v jeziku dobe, ki ji je Zoisova osebnost vtisnila svoj pečat. Avtor je dolge mesece prebiral Linharta, Japlja, Makovica, Vodnika in Pohlina, dokler se ni vanje toliko življal, da mu je jezik lagodno stekel. Toda Kreftova komedija ni namenjena samo branju, marveč pride na oder. Tu pa se zastavi tisto véliko vprašanje: kako naj igralci izgovarjajo ta jezik? Mar po črki, po današnjih pravorečnih pravilih ali morda po narečju? Kdor hoče na to odgovoriti, mora najprej vedeti, kako so izgovarjali naši prosvetljenci.

Trubar je brez dvoma skušal pisati tako, kakor so govorili njegovi ožji rojaki. Zanj je bil pravopis še bolj ali manj fonetičen (kakor v začetku prejšnjega stoletja Vuku Karadžiću). V desetletjih po Trubarjevi smrti pa so slovenska osrednja narečja doživela hude pretrese: trdi l se je jel izgovarjati kakor dvoustnični v, kratka vokala i in u sta oslabela, deloma celo onemela. Ker je vsak knjižni jezik konservativen, so pisci še zmeraj pisali: bil, sirota, kruh, ko je ljudstvo že govorilo: biu, srota, krøh. Kako so izgovarjali pridi-garji, nam je povedal Janez Svetokriški: »Sledni po navadi svoje dežele bo govuril, jest pak bom pisal, kakor so Slovenci (= prote-stantje) pisali.« Vsakdo je torej govoril po svojem narečju. Vendar moramo celo za tiste čase pripustiti možnost, da je pisana beseda semtertja vplivala na govorjeno.

Zdi se, da se je vprašanje knjižnega izgovora pomaknilo za korak naprej s Kopitarjevo slovnico. Tam pravi avtor, da je načelo: piši, kakor govoriš! sicer sijajno, vendar pa da bo kazalo ostati pri tistem malem odmiku, ko pišemo l, izgovarjamo pa v. Ta Kopitarjev stavek priča, da so — nekateri vsaj — izgovarjali vse druge glasove po črki. Na drugi strani pa nam metelčica s pisavo krøh. ptač kaže, da so spet drugi izgovarjali po narečju.

Z vso verjetnostjo so osebe, ki nastopajo v Kranjskih komedi-jantih, govorile narečje domačega kraja, seveda nekoliko požlaht-njeno s pisano besedo. Linhart je bil iz Radovljice, Japelj Kamni-čan, Vodnik Šiškar, torej sami Gorenjci pa Ljubljčanani. Pisava knjižnega jezika pa je bila dolenjska. Iz tega je moralo priti neko omahovanje v govoru, neka nedoslednost. Eno pa je gotovo: govor-jena beseda Zoisovega časa se ni tolikanj ločila od današnje, kakor bi kdo utegnil sklepati po pisanju, le da je jezik uporabljal brez primere več tujk in da je bil besedni red nekam bolj starinski.

Kreft je napisal komedijo v jeziku naših prosvetljencev zato, ker ji je hotel dati časovno barvo; zatorej mu ne bi moglo biti všeč,

če bi le-ta šla na odru v izgubo. Res je, da so za Zoisa govorili skoraj tako kakor danes, le da se je dosti bolj čutila narečna osnova, ki je kultura še ni zabrisala. Na drugi strani pa je tudi res, da izgovarjava po tedanji pisani besedi vzbuja v današnjem poslušalcu občutek starinskega, patriarhalnega. Zato je jezikovno vodstvo mirno pripustilo izgovor n. pr. nejsim vejdil, čeprav le-ta ni zgodovinsko upravičen.

Govorica tujcev, za katere je izpričano, da našega jezika niso znali ali pa so ga le lomili, je bolj ali manj karikirana. 'Kršenca' Micka pa je bila prav za gotovo s kmetov in kdo bi si upal trditi, da ni bila nemara iz istih krajev doma kakor Levarjeva. Z dežele je tudi Matiček; toda Matiček zna brati, zna govoriti z 'učeniimi' gospodi, kdo bi torej zameril, če se je Sever malce otresel narečnih posebnosti?

Poglavje zase je jezik, ki ga govore komedijanti v Županovi Micki. Po večini so Ljubljanci, a Linhart je dogajanje postavil v gorenjsko vas. Sam jih je učil, sam jim je prišepetaval. Ali Linhartova gorenjščina utegne včasih v njih ustih po ljubljansko zazveneti, včasih jim je pred očmi pisana beseda, včasih pozabijo na vse, ko se milo ozirajo proti suflerjevi skrinji.

Morda bi kdo utegnil očitati, da je Županova Micka po jeziku lokalizirana previsoko na Gorenjsko. Pogovor o kamniški burji in obiski ljubljanskih gospodičev da kažejo na bližino Ljubljane, morda na kraje za Šmarno goro. Pa saj je za Trubarja Ljubljana govorila še gorenjščino, ob Linhartovem času je segala gorenjščina še do mestnih vrat, še danes v Št. Vidu 'švapajo'! Za tisti čas in za te kraje lahko mirno jemljemo, da se je govorilo: hodít, smeját, menè, lepé nive, tója vóla, pjête, trplêne itd. Nismo pa šli tako daleč, da bi dopuščali jezikovne posebnosti gornjega kota, recimo ročé, nojé, šiša za knjižno roké, nogé, hiša (in vendar imamo pri Ljubljani — Šiško!).

Tako torej pošiljamo Komedijante na oder s tiho željo, naj bi se jim nova jezikovna obleka dobro podajala. Komur ne bo povšeči, naj pomisli, koliko je še nerešenih vprašanj, kar zadeva naš odrski jezik, pa naj z dobrohotnim nasvetom priskoči na pomoč!



## ZOIS PIŠE VODNIKU O LINHARTOVI SMRTI

Preljubi prijatelj!

S katerimi besedami Vam naj sporočim žalostno vest? Linharta ni več!

Umril je nenadoma, zaradi aneurizme aorte, ki je narastla v velikosti moške pesti, in v trenutku, ko se je razpočila, se je vsa kri razlila po prsih in telesni duplini.

Anatomija nas tolaži vsaj z dokazom, da se ni zakrivila nobena napaka ali nedostajala človeška pomoč. Naše najboljše glave se trudijo sedaj, da bi sestavili epitafe o Linhartovih zaslugah. Razci-stercijanec Wilhelm in v. Preckerfeld sta ga poskusila napisati v nemščini. Professor Pentzel ga dela v latinščini — pesnik izpod Triglava ga mora sestaviti v kranjščini — jaz bom nepozabnemu prijatelju žrtvoval solze — in ga kmalu obiskal v grobu.

... Od Linhartove smrti dalje me nič več ne veseli, bolan sem, zlovoljen, melanholičen, nemiren etc... Bog nam daj nekoliko suhih, toplih dni za zdravje, za sejo ajde in senokošnjo.«

\*

4. avgusta 1795.

... Na Linhartovo smrt še vedno pesnikujejo in — nič še ni odločeno. Govori se, da je oblast prepovedala javne izraze sožalja, nagrobni spomenik in elegije. Najprimerneje bi bilo, da napiše kdo kratek življenjepis ter ga pošlje znanemu Nekrologu v Nemčijo, ki poroča o smrti vseh učenjakov.

Do zdaj mi najbolj ugaja epitaf prof. Pentzela.

Tumulus Triviae Sanctus  
h. s. c.

Herbersteinii, Schönlebenii, Valvasoris  
Ingenia junxerat unus.  
S. i. t. l.

Namigavanje na Triviam Deam (Dianam) in njega uporaba na tri učenjake, s katerimi pokojnega primerja, dajejo napisu okus, častitljivost in natančnost.

V kranjščini morajo biti stih rimani, da bi jih bilo mogoče lažje in čim bolj razširiti in udomačiti... Vse eno je, katero koli vrsto verza izberete, vendar vse, **kar pride izpod Vašega peresa, mora biti v ljudskem tonu in za ljudstvo napisano.** (Podčrtal prevajalec.) Nikakor ne smete stopiti na področje tragične Muze. Lahko bi na pr. vpletli »Županovo Micko« in »Matička«, ki tolažita Zgodovino, ka-

tera objokuje svojega ljubljenca itd. Pri tem bi se nudila zelo naravna prilika, da obljubite verzificiran izvleček (iz njegove zgodovine. Op. p.) Ta izvleček bodo vedno morali imenovati didaktično poemo. Epopeja je izključno junaška pesem, ki zahteva enotnost glavnega dejanja in podrejene, toda nujno povezane epizode. (Nato razpravlja Zois, katera vrsta stiha bi bila najprimernejša.)

\*

...Kar tiče Linhartovih knjig, rokopisov in nedokončanih del, je še prezgodaj jih v poštev jemati. Treba je počakati na politični inventurni operat, na vdovino odločitev, na licitacijo itd. Medtem je vse v dobrih rokah in ni treba nič dvomiti, da bodo skrbno spravili vsak listič. Izvrstni župan g. I. Podobnik, prijatelj pokojnika in znanosti, jamči občinstvu za to.

\*

O Vaši ideji, da bi Linhartovo kranjsko zgodovino v izvlečkih verzificirali, bom še bolj premišljeval. Te misli res ni zavreči! Poiskal bom tudi poetike, da jih boste lahko prebirali.

\*

4. oktobra 1795.

...Anekdota za Linhartov življenjepis se bo dobro hranila in zasluži, da bo nekoč objavljena.

Z licitacijo njegovih knjig in papirjev se bo počakalo do začetka novega šolskega leta, da bi se našlo več konkurence.

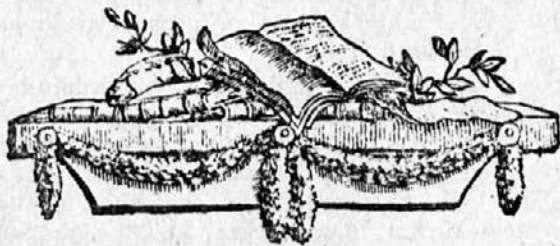
Vrsta stiha »Solza mila znancam teče« zelo ustreza za žalostinko in to se more v slovanščini zelo dostojno imenovati »Mila pesem« kakor je odločil prijatelj Kumerdej.

\*

30. novembra 1795.

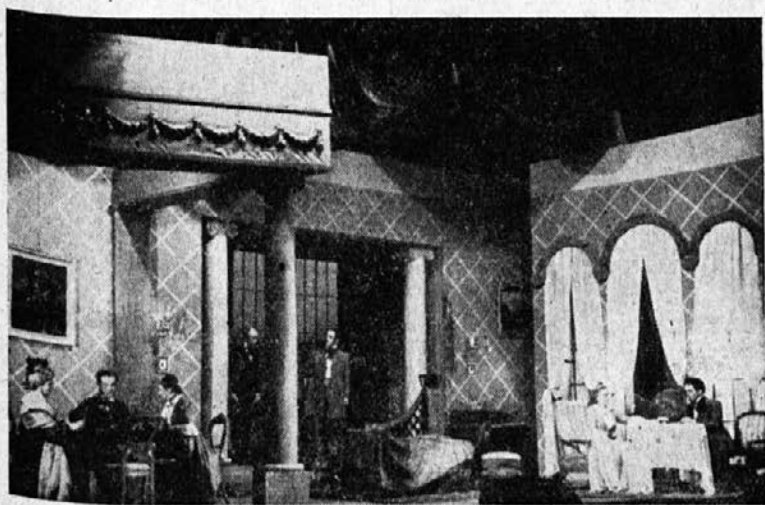
Pravega tona, ki ga naj izberete, ne vem določiti. Najti ga morete Vi, če hočete postati prvi kranjsko-slovanski pesnik.

(Prevedeno iz zbornika »Vodnikov spomenik«, Ljubljana 1859, Briefe des Freih. Sigm. Zois an Vodnik.)



## NA PRAGU NOVE SEZONE

Zaradi obnovitvenih del v naši drami in nove električne napeljave na odru začinjamo redno letošnjo dramsko sezono nekoliko kasneje kot druga leta. Koncem oktobra bodo dela končana, dotlej pa bodo dramske predstave v opernem gledališču.



Turgenjev: »Mesec dni na kmetih«

Režiser: dr. Branko Gavella, Inscenator: Vladimir Žedrinski (Prizor iz I. dejanja: mati Islajeva — M. Nablocka, Schaaf — B. Peček, Lisaveta Bogdanova — E. Kraljeva, Matvej — N. Simončič, Špigelski — S. Sever, Natalija Petrovna — M. Danilova, Rakitin — S. Jan)

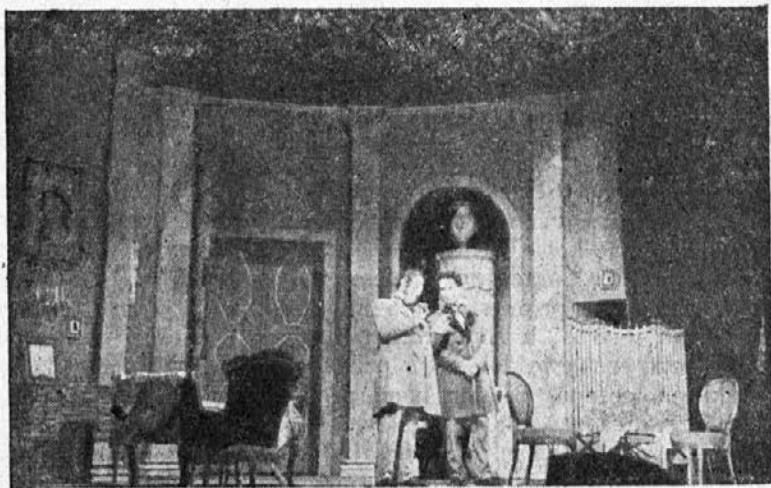
Letos je vodstvo gledališča organiziralo tako imenovano predsezono, v kateri je naša drama ponovila nekoliko uspešnih predstav iz pretekle sezone kot »Tartuffe«, »Šola za obrekovanje«, »Tugomer« in uprizorila I. S. Turgenjeva: »Mesec dni na kmetih«. To dramsko delo je gledališče pripravljalo in študiralo že v prejšnji sezoni, premiera pa je bila 23. septembra t. l., torej v letošnji predsezoni. Tako je predsezona pridobila na privlačnosti in pomembnosti.

Jubilejno sezono, v kateri bomo proslavili tridesetletnico, odkar je prišla zgradba naše drame v slovensko last in so bili s tem šele dani pogoji za uspešen in poln razvoj slovenskega dramskega gledališča, odpiramo s Kreftovimi »Krajskimi komedijanti«, katerih vsebina je posvečena pionirjem slovenske književnosti, prav posebno pa prvemu slovenskemu dramatikumu Antonu Tomažu Linhartu.



»Mesec dni na kmetih«

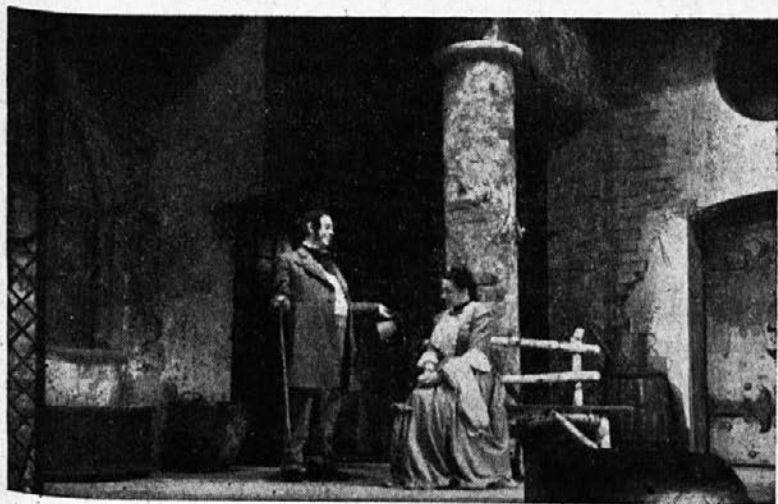
(prizor iz II. dejanja: Bolšincov — J. Cesar, Beljajev — S. Česnik, Špigelski — S. Sever, Natalija Petrovna — M. Danilova, Lisaveta Bogdanovna — E. Kraljeva, Rakitin — S. Jan, Veročka — I. Mežanova)



»Mesec dni na kmetih«

(III. dejanje: Špigelski — Stane Sever, Rakitin — Slavko Jan)





»Mesec dni na kmetih«

(IV. dejanje: »Špigelski, zdravnik — Stane Sever, Lisaveta Bogdanovna  
— Elvira Kraljeva)



»Mesec dni na kmetih«

(V. dejanje: Rakitin — S. Jan, Špigelski — S. Sever, mati Islajeva — M.  
Nablocka, Lisaveta Bogdanovna — E. Kraljeva)

»Globoko so korenine« je naslov dela, ki sta ga spisala ameriška pisateljca Arnaud d'Usseau in James Gow, in ki bo druga naša premiera v letošnji sezoni. Delo obravnava na zanimiv način rasna nasprotja v Ameriki in je tako aktualen dokument časa. Za uprizoritev, ki jo pripravlja režiser dr. Branko Gavella, je napravil sceno arh. Bojan Stupica. V važnejših vlogah bodo nastopili: Vida Levstikova, Elvira Kraljeva, Edvard Gregorin, Tina Leonova, Vida Juvanova, Maks Bajc, Vladimir Skrbinšek (Mitja Bitenc), Stane Česnik.

Režiser Fran Žižek pripravlja sovjetsko komedijo »Otok miru«, ki jo je napisal Jevgenij Petrov. Komedija prikazuje bogataša, ki beži pred bližajočo se vojno z vso svojo rodbino na osamljen otok, kjer hoče v miru in brez škode preživeti vojne čase. Toda nasprotja v družini sami in odkritje bogatih ležišč nafte na osamljenem otoku, spremenijo ta samotni otok v pozorišče nasilij, zvijač, nepoštenosti, bojov. Tako se »otok miru« spremeni v najhujše vojno torišče. V komediji, za katero je napravil sceno inž. Franz, bodo nastopili: Stane Sever, Mira Danilova, Vladoša Simčičeva, Dušan Škedl, Drago Makuc, Mileva Ukmarjeva, Lojze Drenovec, Bojan Peček, Janez Cesar, Mitja Bitenc (Zupan Jože), Pavle Kovič, Stane Potokar, Milan Brezigar, Marija Nablocka, Milan Skrbinšek, Maks Furjan, Branko Miklavc, Jože Zupan.

Za otroke pripravlja naše gledališče priljubljeno pravljico »Sneguljčico«, ki jo je avtor Golia Pavel za novo uprizoritev in tisk nekoliko predelal in popravil. Režija je bila poverjena Jožetu Tiranu, inscenacija Marijanu Pliberšku. Igrali bodo pretežno mlajši člani našega ansambla: Janez Albreht, Dušan Škedl, Aleksander Valič, Stane Potokar, Vida Levstikova, Simončič Nace, Jože Lončina. Nova Sneguljčica bo Ivanka Mežanova, kraljici-mačehi pa bosta Mila Kačičeva in Metka Bučarjeva.

Decembra bo preteklo trideset let, kar je umrl največji slovenski pisatelj in dramatik Ivan Cankar. Naše gledališče pripravlja v počastitev njegovega spomina novo uprizoritev njegove drame »Hlapci«, v režiji Slavka Jana in inscenaciji inž. V. Molke. Župnika bo igral Skrbinšek Milan, nadučitelja — Gregorin Edvard, Jermana — Stane Sever, Komarja — Kovič Pavle, Hvastjo — Lipah Franc (Furjan Maks), Lojzko — Levar Ančka, Minko — Juvan Vida, zdravnika — Skrbinšek Vladimir, poštarja — Peček Bojan, Anko — Ahačič Draga, Jermanovo mati — Marija Vera, Kalandra — Cesar Janez, Kalandrovko — Bučar Metka, Piska — Maks Bajc, Naceta — Simončič Nace, kmetico — Bojc Ruša, krčmarja — Valič.

Da poudarimo pomen Ivana Cankarja za razvoj slovenskega gledališča in slovenske dramatike, bo delu posvečena vsa skrb in

pozornost. Zato bodo v četrtem dejanju v malih in najmanjših vlogah zaposleni skoro vsi člani in članice našega igralskega kolektiva.

Nato pride na repertoar delo ruskega dramatika Gribojedova: »Gorje pametnemu«, ki ga bo režiral in insceniral arh. Bojan Stupica.

V začetku sezone bo začel z delom tudi novo ustanovljeni dramski studio, katerega vodstvo je poverjeno Stanetu Severju in Jožetu Tiranu. V studio bodo vključeni vsi mlajši igralci in vsi, ki so bili angažirani zadnja leta. Namen studija je pospešiti razvoj mlajših igralcev, ki so že vključeni v redno gledališko delo. V studiu bodo teoretična predavanja iz zgodovine polpreteklega svetovnega gledališča (Gledališče Stanislavskega, Reinhardtovo gledališče, Theatre du cartel, moderno češko gledališče), dalje študij zgodovine domačega slovenskega gledališča (s težiščem na zgodovini igrilstva in uprizarjanja, ne na dramski literaturi), govorna tehnika, ritmična gimnastika, dramska igra in seminar, v katerem bodo predavanja iz najrazličnejših panog, ki zadevajo gledališče in teoretična predavanja o vseh problemih, ki se bodo porajali v delu studia samega. Seminar bo obsegal vedno predavanje in diskusijo. Načrt za delo v studiu je sestavljen tako, da ne bo z delom preobremenil posameznih igralcev, ki bodo morali seveda vršiti skozi vse leto tudi redno delo. Tedensko je odmerjen čas za vse naštetu delo po 6 ur, poleg studija dramske igre po 4 ure tedensko. Zato pa bodo morala biti predavanja res skrbno izbrana in dobro pripravljena.

Igralci, ki bodo posečali studio, bodo študirali Cankarjevo farso »Pohujšanje v dolini Šentflorjanski«. Predstava se bo pripravila nadvse skrbno, saj je rok za naštudiranje dovolj dolg. V kasnejših mesecih se bodo teoretična predavanja polagoma ukinjala, tako da se bo osredotočila vsa vnema in marljivost na uprizoritvi, ki naj pokaže praktične rezultate.

Dne 6. februarja 1949. bo gledališče proslavilo 30-letnico, kar dela v samostojni hiši, torej tridesetletnico samostojne slovenske drame. Za ta praznik našega gledališča ima vodstvo v načrtu prirediti: teden slovenske dramatike, organizirati gledališko razstavo, izdati posebno publikacijo, posneti kratek film. Na dan proslave same pa bo v dramskem foyerju slovesno odkritje kipov (glav) slovenskih igralcev in dramatikov. Vodstvo je v dogovoru s kiparji, ki bodo izvršili omenjene kipe, in sicer bo glavo Ignacija Borštnika izdelal Boris Kalin, Antona Verovška — Karel Putrih, Danila — Smerdu, Železnika — Tine Kos, Antona Tomaža Linhart — Zdenko Kalin, Franceta Levstika — Loboda. (Kip Ivana Cankarja naša drama že ima).

## POROČILO O PRVI SLOVENSKE GLEDALIŠKI PREDSTAVI

(»Županova Micka«, 28. decembra 1789. l. v Stanovskem gledališču v Ljubljani.)

... Včeraj so naši prijatelji gledališča vnovič stopili na oder in nam hkrati najprepričljiveje dokazali, da je tudi kranjščina gibčna, prožna, krepka, da vsebuje dovolj melodije, in da se prav prijetno kakor ruščina, češčina in poljščina čuje iz Talijinih ust... »Županova Micka«... prav za prav znana veseloigra »Die Feldmühle«, prosto in čisto v obleko kranjskega naroda prenarajena... Izvrstni prevod je dal igri vso notranjo popolnost in že priznana umetnost igralcev in igralk je preseгла vse pričakovanje občinstva. Vam, gospodje in gospe te družbe, se ne zahvaljuje iz vsega srca le siromak, tudi ves narod je ponosen na vas in vas bo v literarnih letopisih ovekovečil in dejal: »Ti so bili, ki so položili temelj izpopolnitvi materinega jezika in ga naredili uporabnega tudi za cder.«

(Besedilo v originalu: ... Gestern haben unsere Theaterfreunde abermals die Schaubühne betreten und uns zugleich den überzeugendsten Beweis geliefert, dass auch die krainische Sprache Biegsamkeit, Geschmeidigkeit, Nachdruck und Melodie genug besitze und sich gleich der russischen, böhmischen und polnischen Sprache in Thaliens Munde gar gut hören lasse... »Shupanova Mizka« oder »Marie, des Dorfrichters Tochter«, eigentlich das bekannte Lustspiel »Die Feldmühle«, frei und ganz nach dem Costume der krainischen Nation bearbeitet. Die treffliche Uebersetzung gab diesem Stücke alle innerliche Vollkommenheit und die schon bekannte Kunst dieser Schauspieler und Schauspielerinnen übertraf alle Erwartung des Publicums. Euch, meine Herren und Frauen dieser Gesellschaft, dankt nicht nur der Arme aus Herzensfülle (igrali so za mestne reveže), auch die ganze Nation ist stolz auf Euch und wird Euch in den Jahrbüchern der Literatur verewigen und sagen: Diese waren es, die den Grund zur Vervollkommnung ihrer Muttersprache gelegt und sie auch für den Soccus brauchbar gemacht haben... Laibacher Zeitung, 29. Dez. 1789.).

---

Lastnik in izdajatelj: Uprava Slovenskega Narodnega gledališča v Ljubljani. Predstavniki: Juš Kozak. — Urednik: Jože Tiran.  
Tiskarna Slovenskega poročevalca. — Vsi v Ljubljani.

Cena Gledališkega lista din 10.—